
Ishavasyopanishat with Shankarabhashya

——
ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯಸಹಿತಾ

——
Document Information

Text title : IshAvAsyopanishat (shAnkarabhAShya 2)

File name : IshAvAsyopanishadshAnkarabhAShya.itx

Category : upanishhat, shankarAchArya, bhAShya

Location : doc_upanishhat

Transliterated by : svAminI tattvapriyAnanda tattvapriya3108 at gmail.com

Proofread by : svAminI tattvapriyAnanda

Acknowledge-Permission: svAminI tattvapriyAnanda

Latest update : August 25, 2025

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

August 28, 2025

sanskritdocuments.org

ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯಸಹಿತಾ

ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ (೧)

ಓಂ ಪೂರ್ಣಮದಃ ಪೂರ್ಣಮಿದಂ ಪೂರ್ಣಾತ್ಪೂರ್ಣಮುದಚ್ಯತೇ . ಪೂರ್ಣಸ್ಯ
ಪೂರ್ಣಮಾದಾಯ ಪೂರ್ಣಮೇವಾಶಿಷ್ಯತೇ ..

ಓಂ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ..

ಈಶಾದಿಮಂತ್ರಾಣಾಂ ವಿನಿಯೋಗಃ

“ಈಶಾ ವಾಸ್ಯಂ” ಇತ್ಯಾದಯೋ ಮಂತ್ರಾಃ ಕರ್ಮಸ್ವವಿನಿಯುಕ್ತಾಃ . ತೇಷಾಮಕರ್ಮ-
ಶೇಷಸ್ಯಾತ್ಮನೋ ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯ-ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಾತ್ . ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಂ ಚಾತ್ಮನಃ
ಶುದ್ಧತ್ವಾಪಾಪ-ವಿದ್ಧತ್ವೈಕತ್ವ-ನಿತ್ಯತ್ವಾಶರೀರತ್ವ-ಸರ್ವ-ಗತತ್ವಾದಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ .
ತಚ್ಚ ಕರ್ಮಣಾ ವಿರುದ್ಧೇತೇತಿ ಯುಕ್ತ ಏವೈಷಾಂ ಕರ್ಮಸ್ವವಿನಿಯೋಗಃ .

ನ ಹಿ ಏವಂ-ಲಕ್ಷಣಮಾತ್ಮನೋ ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಮುತ್ಪಾದ್ಯಂ ವಿಕಾರ್ಯಮಾಪ್ಯಂ
ಸಂಸ್ಕಾರ್ಯಂ ಕರ್ತೃ-ಭೋಕ್ತೃ-ರೂಪಂ ವಾ, ಯೇನ ಕರ್ಮ-ಶೇಷತಾ ಸ್ಯಾತ್ .
ಸರ್ವಾಸಾಮುಪನಿಷದಾಮಾತ್ಮ-ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯ-ನಿರೂಪಣೇನೈವ ಉಪಕ್ಷಯಾತ್ .
ಗೀತಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷ-ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಚೈವಂ-ಪರತ್ವಾತ್ . ತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನೋಽನೇಕತ್ವ-
ಕರ್ತೃತ್ವ-ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದಿ ಚ, ಅಶುದ್ಧತ್ವ-ಪಾಪ-ವಿದ್ಧತ್ವಾದಿ ಚ, ಉಪಾದಾಯ ಲೋಕ-
ಬುದ್ಧಿ-ಸಿದ್ಧಂ ಕರ್ಮಾಣಿ ವಿಹಿತಾನಿ .

ಕರ್ಮಾಧಿಕಾರಃ

ಯೋ ಹಿ ಕರ್ಮ-ಫಲೇನಾರ್ಥೀ ದೃಷ್ಟೇನ ಬ್ರಹ್ಮ-ವರ್ಚಸಾದಿನಾ, ಅದೃಷ್ಟೇನ
ಸ್ವರ್ಗಾದಿನಾ ಚ, “ದ್ವಿ-ಜಾತಿರಹಂ, ನ ಕಾಣ-ಕುಬ್ಜತ್ವಾದ್ಯನಧಿಕಾರ-ಪ್ರಯೋಜಕ-
ಧರ್ಮವಾನ್” ಇತ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ಮನ್ಯತೇ ಸೋಽಧಿಕ್ರಿಯತೇ ಕರ್ಮಸು ಇತಿ ಹ್ಯಧಿಕಾರ-
ವಿದೋ ವದಂತಿ .

ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯಂ

ತಸ್ಮಾದೇತೇ ಮಂತ್ರಾ ಆತ್ಮನೋ ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯ-ಪ್ರಕಾಶನೇನಾಽಽತ್ಮ-ವಿಷಯಂ
ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮಜ್ಞಾನಂ ನಿವರ್ತಯಂತಃ ಶೋಕ-ಮೋಹಾದಿ-ಸಂಸಾರ-ಧರ್ಮ-
ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿ-ಸಾಧನಂ ಆತ್ಮೈಕತ್ವಾದಿ-ವಿಜ್ಞಾನಂ ಉತ್ಪಾದಯಂತಿ, ಇತ್ಯೇವಮುಕ್ತಾಧಿಕಾರ್ಯಭಿಧೇ-
ಸಂಬಂಧ-ಪ್ರಯೋಜನಾನ್ ಮಂತ್ರಾನ್ ಸಂಕ್ಷೇಪತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಃ ..

ಓಂ

ಈಶಾ ವಾಸ್ಯಮಿದ಼ಸರ್ವಂ ಯತ್ಕಿಂಚ ಜಗತ್ಯಾಂ ಜಗತ್ .

ತೇನ ತ್ಯಕ್ತೇನ ಭುಂಜೀಥಾ ಮಾ ಗೃಧಃ ಕಸ್ಯಸ್ವಿದ್ಧನಂ .. ೧..

ಈಶಾವಾಸ್ಯಮಿತ್ಯಾದಿ. (೨) . ಈಶಾ ಈಷ್ಟೇ ಇತಿ ಈಟ್, ತೇನೇಶಾ . ಈಶಿತಾ ಪರಮೇಶ್ವರಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸರ್ವಸ್ಯ . ಸ ಹಿ ಸರ್ವಮೀಷ್ಟೇ ಸರ್ವ-ಜಂತೂನಾಮಾತ್ಮಾ ಸನ್ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮತಯಾ . ತೇನ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾತ್ಮನಾ ಈಶಾ ವಾಸ್ಯಂ ಆಚ್ಛಾದನೀಯಂ . ಕಿಂ?

ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಯತ್ಕಿಂಚ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ಜಗತ್ಯಾಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಜಗತ್ ತತ್ಸರ್ವಂ . ಸ್ವೇನಾತ್ಮನಾ ಈಶೇನ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮತಯಾ “ಅಹಮೇವೇದಂ ಸರ್ವಂ” ಇತಿ ಪರಮಾರ್ಥ-ಸತ್ಯ-ರೂಪೇಣಾನ್ಯತಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ಚರಾಚರಮಾಚ್ಛಾದನೀಯಂ ಸ್ವೇನ (೩) ಪರಮಾತ್ಮನಾ . ಯಥಾ ಚಂದನಾಗರ್ವಾದೇಃ ಉದಕಾದಿ-ಸಂಬಂಧಜ-ಕ್ಷೇದಾದಿಜಮೌಪಾಧಿಕಂ ದೌರ್ಗಂಧ್ಯಂ ತತ್ಸ್ವ ರೂಪ-ನಿಘರ್ಷಣೇನಾಚ್ಛಾದ್ಯತೇ ಸ್ವೇನ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕೇನ ಗಂಧೇನ, ತದ್ವದ್ ಏವ ಹಿ ಸ್ವಾತ್ಮನ್ಯಧ್ಯಸ್ತಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ಕರ್ತೃತ್ವ-ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದಿ-ಲಕ್ಷಣಂ ಜಗದ್ ದ್ವೈತ-ರೂಪಂ ಜಗತ್ಯಾಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ - “ಜಗತ್ಯಾಂ” ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥತ್ವಾರ್ಥವೇವ ನಾಮ-ರೂಪ-ಕರ್ಮಾಖ್ಯಂ ವಿಕಾರ-ಜಾತಂ (೪) - ಪರಮಾರ್ಥ-ಸತ್ಯಾತ್ಮ-ಭಾವನಯಾ ತ್ಯಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ .

ಏವಮೀಶ್ವರಾತ್ಮ-ಭಾವನಯಾ ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಪುತ್ರಾದ್ಯೇಷಣಾ-ತ್ರಯ-ಸಂನ್ಯಾಸೇ ಏವಾಧಿಕಾರಃ, ನ ಕರ್ಮಸು . ತೇನ ತ್ಯಕ್ತೇನ ತ್ಯಾಗೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ . ನ ಹಿ ತ್ಯಕ್ತೋ ಮೃತಃ ಪುತ್ರೋ ವಾ ಭೃತ್ಯೋ ವಾ ಆತ್ಮ-ಸಂಬಂಧಿತಾಯಾಃ (೫) ಅಭಾವಾದಾತ್ಮಾನಂ ಪಾಲಯತಿ . ಅತಃ “ತ್ಯಾಗೇನ” ಇತ್ಯಯಮೇವ ವೇದಾರ್ಥಃ . ಭುಂಜೀಥಾಃ ಪಾಲಯೇಥಾಃ .

ಏವಂ ತ್ಯಕ್ತೇಷಣಸ್ತಂ ಮಾ ಗೃಧಃ (೬) ಗೃಧಿಮಾಕಾಂಕ್ಷಾಂ ಮಾ ಕಾರ್ಷೀಃ ಧನ-ವಿಷಯಾಂ . ಕಸ್ಯಸ್ವಿದ್ಧನಂ (೭) ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪರಸ್ಯ ಸ್ವಸ್ಯ ವಾ ಧನಂ ಮಾ ಕಾಂಕ್ಷೀರಿತ್ಯರ್ಥಃ . ಸ್ವಿದಿತ್ಯನರ್ಥಕೋ ನಿಪಾತಃ . ಅಥವಾ, ಮಾ ಗೃಧಃ . ಕಸ್ಮಾತ್? ಕಸ್ಯಸ್ವಿದ್ಧನಂ ಇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಾರ್ಥಃ . ನ ಕಸ್ಯಚಿದ್ಧನಮಸ್ತಿ, ಯದ್ ಗೃಧ್ಯೇತ . “ಆತ್ಮೈವೇದಂ ಸರ್ವಂ” (ಭಾ. ೮.೨೫.೨) ಇತೀಶ್ವರ-ಭಾವನಯಾ ಸರ್ವಂ ತ್ಯಕ್ತಂ . ಅತ ಆತ್ಮನ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಂ, ಆತ್ಮೈವ ಚ ಸರ್ವಂ . ಅತೋ ಮಿಥ್ಯಾ-ವಿಷಯಾಂ ಗೃಧಿಂ ಮಾ ಕಾರ್ಷೀರಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧..

ಏವಂ “ಆತ್ಮ-ವಿದಃ ಪುತ್ರಾದ್ಯೇಷಣಾ-ತ್ರಯ-ಸಂನ್ಯಾಸೇನಾತ್ಮ-ಜ್ಞಾನ-ನಿಷ್ಕತಯಾ ಆತ್ಮಾ ರಕ್ಷಿತವ್ಯಃ” ಇತ್ಯೇಷ ವೇದಾರ್ಥಃ . ಅಥ ಇತರಸ್ಯ ಅನಾತ್ಮಜ್ಞತಯಾಽಽತ್ಮ-ಗ್ರಹಣಾಯಾಶಕ್ತಸ್ಯ ಇದಮುಪದಿಶತಿ ಮಂತ್ರಃ -

ಕುರ್ವನ್ನೇವೇಹ ಕರ್ಮಾಣಿ ಜಿಜೀವಿಷೇಚ್ಛತ಼ಸಮಾಃ .

ಏವಂ ತ್ವಯಿ ನಾನ್ಯಥೇತೋಽಸ್ಮಿ ನ ಕರ್ಮ ಲಿಪ್ಯತೇ ನರೇ .. ೨..

ಕುರ್ವನ್ನಿತಿ . ಕುರ್ವನ್ನೇವ (೮) ಇಹ ನಿರ್ವರ್ತಯನ್ನೇವ ಕರ್ಮಾಣಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದೀನಿ ಜಿಜೀವಿಷೇತ್ ಜೀವಿತುಮಿಚ್ಛೇತ್ ಶತಂ ಶತ-ಸಂಖ್ಯಾಕಾಃ ಸಮಾಃ ಸಂವತ್ಸರಾನ್ . ತಾವದ್ಧಿ ಪುರುಷಸ್ಯ ಪರಮಾಯುರ್ನಿರೂಪಿತಂ . ತಥಾ ಚ ಪ್ರಾಪ್ತಾನುವಾದೇನ ಯಜ್ಞಜೀವಿಷೇತ್ ಶತಂ ವರ್ಷಾಣಿ ತತ್ಕುರ್ವನ್ನೇವ ಕರ್ಮಾಣೀತ್ಯೇತದ್ವಿಧೀಯತೇ . ಏವಂ ಏವಂ-ಪ್ರಕಾರೇಣ (೯) ತ್ವಯಿ ಜಿಜೀವಿಷತಿ ನರೇ ನರ-ಮಾತ್ರಾಭಿಮಾನಿನಿ ಇತಃ ಏತನ್ಮಾದ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದೀನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರ್ವತೋ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಪ್ರಕಾರಾದ್ ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಕಾರಾಂತರಂ ನ ಅಸ್ತಿ ಯೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣಾಶುಭಂ ಕರ್ಮ ನ ಲಿಪ್ಯತೇ . ಕರ್ಮಣಾ ನ ಲಿಪ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ . ಅತಃ ಶಾಸ್ತ್ರ-ವಿಹಿತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣ್ಯಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದೀನಿ ಕುರ್ವನ್ನೇವ ಜಿಜೀವಿಷೇತ್ .

ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯಖಂಡನಂ

ಪ್ರಶ್ನೆಃ

ಕಥಂ ಪುನರಿದಮವಗಮ್ಯತೇ “ಪೂರ್ವೇಣ ಮಂತ್ರೇಣ ಸಂನ್ಯಾಸಿನೋ ಜ್ಞಾನ-ನಿಷ್ಕೋಕ್ತಾ ದ್ವಿತೀಯೇನ ತದಶಕ್ತಸ್ಯ ಕರ್ಮ-ನಿಷ್ಠಾ” ಇತಿ?

ಉತ್ತರಂ

ಜ್ಞಾನಕರ್ಮವಿಭಾಗಃ

ಉಚ್ಯತೇ . ಜ್ಞಾನ-ಕರ್ಮಣೋರ್ವಿರೋಧಂ ಪರ್ವತವದ್ ಅಕಂಪ್ಯಂ ಯಥೋಕ್ತಂ ನ ಸ್ಮರಸಿ ಕಿಂ? ಇಹಾಪ್ಯುಕ್ತಂ - “ಯೋ ಹಿ ಜಿಜೀವಿಷೇತ್ ಸ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರ್ವನ್” ಇತಿ, “ಈಶಾ ವಾಸ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ”, “ತೇನ ತ್ಯಕ್ತೇನ ಭುಂಜೀಥಾಃ ಮಾ ಗೃಧಃ ಕಸ್ಯಸ್ವಿದ್ಧನಂ” (ಈ. ೧) ಇತಿ ಚ . “ನ ಜೀವಿತೇ ಮರಣೇ ವಾ ಗೃಧಿಂ ಕುರ್ವೀತಾರಣ್ಯಮಿಯಾತ್ ಇತಿ ಚ (೧೦) ಪದಂ, ತತೋ ನ ಪುನರಿಯಾತ್” ಇತಿ ಸಂನ್ಯಾಸ-ಶಾಸನಾತ್ . ಉಭಯೋಃ ಫಲ-ಭೇದಂ ಚ ವಕ್ಷ್ಯತಿ (೨, ೧೮) . “ಇಮೌ ದ್ವಾವೇವ ಪಂಥಾನಾವನುನಿಷ್ಠಾಂತತೌ ಭವತಃ ಕ್ರಿಯಾ-ಪಥಜ್ಞೈವ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಸನ್ನ್ಯಾಸಶ್ಲೋತ್ತರೇಣ”. ನಿವೃತ್ತಿ-ಮಾರ್ಗೇಣ ಏಷಣಾ-ತ್ರಯಸ್ಯ ತ್ಯಾಗಃ . ತಯೋಃ ಸನ್ನ್ಯಾಸ-ಪಥ ಏವಾತಿರೇಚಯತಿ . “ನ್ಯಾಸ ಏವಾತ್ಯರೇಚಯತ್” (ಮ.ನಾ. ೪.೨೮) ಇತಿ ಚ ತೈತ್ತಿರೀಯಕೇ . “ದ್ವಾವಿಮಾವಥ ಪಂಥಾನೌ ಯತ್ರ ವೇದಾಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾಃ . ಪ್ರವೃತ್ತಿ-ಲಕ್ಷಣೋ ಧರ್ಮೋ ನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ವಿಭಾಷಿತಃ “ (ಮ.ಭಾ.ಶಾ. ೨೪೧.೬) ಇತ್ಯಾದಿ ಪುತ್ರಾಯ ವಿಚಾರ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತಮುಕ್ತಂ ವ್ಯಾಸೇನ ವೇದಾಚಾರ್ಯೇಣ ಭಗವತಾ . ವಿಭಾಗಂ ಚಾನಯೋಃ ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯಾಮಃ (ನವಮ-ಮಂತ್ರ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವತರಣಿಕಾಯಾಂ, ಅಂತಿಮ-ಮಂತ್ರ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಚ) .. ೨..

ಅಥೇದಾನೀಮವಿದ್ವನ್ನಿಂದಾರ್ಥೋಽಯಂ ಮಂತ್ರ ಆರಭ್ಯತೇ - ಅಸುರ್ಯಾ ನಾಮ ತೇ ಲೋಕಾ ಅಂಧೇನ ತಮಸಾಽಽವೃತಾಃ .

ತಾನ್ವೇ ಪ್ರೇತ್ಯಾಭಿಗಚ್ಛಂತಿ ಯೇ ಕೇ ಚಾಸ್ತತ್ಕಹನೋ ಜನಾಃ .. ೩..

ಅಸುರ್ಯಾಃ ಪರಮಾತ್ಮ-ಭಾವಮದ್ವಯಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ದೇವಾದಯೋಽಪ್ಯಸುರಾಃ .
ತೇಷಾಂ ಚ ಸ್ವ-ಭೂತಾ ಲೋಕಾ ಅಸುರ್ಯಾಃ ನಾಮ . ನಾಮ-ಶಬ್ದೋನರ್ಥಕೋ
ನಿಪಾತಃ . ತೇ ಲೋಕಾಃ ಕರ್ಮ-ಫಲಾನಿ . ಲೋಕ್ಯಂತೇ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಭುಜ್ಯಂತ ಇತಿ
ಜನ್ಮಾನಿ . ಅಂಧೇನ ಅದರ್ಶನಾತ್ಕೇನಾಜ್ಞಾನೇನ ತಮಸಾ ಆವೃತಾಃ ಆಚ್ಛಾದಿತಾಃ
. ತಾನ್ ಸ್ಥಾವರಾಂತಾನ್ ಪ್ರೇತ್ಯ ತ್ಯಕ್ತ್ವೇಮಂ ದೇಹಂ ಅಭಿಗಚ್ಛಂತಿ ಯಥಾ-ಕರ್ಮ
ಯಥಾ-ಶ್ರುತಂ (ಕ. ೨.೨.೨) . ಯೇ ಕೇ ಚ ಆತ್ಮಹನಃ ಆತ್ಮಾನಂ ಘ್ನಂತೀತ್ಯಾತ್ಮಹನಃ .
ಕೇ? ತೇ ಜನಾಃ ಯೇಽವಿದ್ವಾಂಸಃ . ಕಥಂ ತೇ ಆತ್ಮಾನಂ ನಿತ್ಯಂ ಹಿಂಸಂತಿ? ಅವಿದ್ಯಾ-
ದೋಷೇಣ ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ತಿರಸ್ಕರಣಾತ್ . ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯಾತ್ಮನೋ
ಯತ್ಕಾರ್ಯಂ ಫಲಮಜರಾಮರತ್ವಾದಿ-ಸಂವೇದನ-ಲಕ್ಷಣಂ, ತತ್ ಹತಸ್ಯ ಇವ
ತಿರೋಭೂತಂ ಭವತೀತಿ ಪ್ರಾಕೃತಾ ಅವಿದ್ವಾಂಸೋ ಜನಾ ಆತ್ಮಹನ ಇತ್ಯುಚ್ಯಂತೇ .
ತೇನ ಹ್ಯಾತ್ಮ-ಹನನ-ದೋಷೇಣ ಸಂಸರಂತಿ ತೇ .. ೩..

ಯಸ್ಯಾತ್ಮನೋ ಹನನಾದವಿದ್ವಾಂಸಃ ಸಂಸರಂತಿ, ತದ್ವಿಪರ್ಯಯೇಣ ವಿದ್ವಾಂಸೋ
ಜನಾ ಮುಚ್ಯಂತೇ ತೇ ನಾತ್ಮಹನಃ (೧೨) , ತತ್ಕ್ರೀದೃಶಮಾತ್ಮ-ತತ್ತ್ವ ಮಿತಿ? ಉಚ್ಯತೇ -
ಅನೇಜದೇಕಂ ಮನಸೋ ಜವೀಯೋ ನೈನದ್ದೇವಾ ಆಪ್ನುವನ್ಪೂರ್ವಮರ್ಷತ್ .
ತದ್ಧಾವತೋಽನ್ಯಾನತ್ಯೇತಿ ತಿಷ್ಠತ್ತಸ್ಮಿನ್ನಪೋ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ದಧಾತಿ .. ೪..

ಅನೇಜದಿತಿ . ಅನೇಜತ್ ನ ಏಜತ್ . “ಏಜ್ಯ ಕಂಪನೇ”. ಕಂಪನಂ ಚಲನಂ, ಸ್ವಾವಸ್ಥಾ-
ಪ್ರಚ್ಯುತಿಃ, ತದ್ವರ್ಜಿತಂ . ಸರ್ವದೈಕ-ರೂಪಮಿತ್ಯರ್ಥಃ . ತಚ್ಛ ಏಕಂ ಸರ್ವ-ಭೂತೇಷು
. ಮನಸಃ ಸಂಕಲ್ಪಾದಿ-ಲಕ್ಷಣಾದ್ ಜವೀಯಃ ಜವವತ್ತರಂ .

ಆಕ್ಷೇಪಃ

ಕಥಂ ವಿರುದ್ಧಮುಚ್ಯತೇ - “ಧ್ರುವಂ ನಿಶ್ಚಲಮಿದಂ”, “ಮನಸೋ ಜವೀಯಃ”, ಇತಿ ಚ?
ಸಮಾಧಾನಂ

ನೈಷ ದೋಷಃ . ನಿರುಪಾಧ್ಯುಪಾಧಿಮತ್ವೇನೋಪಪತ್ತೇಃ . ತತ್ರ ನಿರುಪಾಧಿಕೇನ
ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣೋಚ್ಯತೇ “ಅನೇಜದೇಕಂ” ಇತಿ . ಮನಸೋಽನ್ತಃ-ಕರಣಸ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪ-
ವಿಕಲ್ಪ-ಲಕ್ಷಣಸ್ಯೋಪಾಧೇಃ ಅನು-ವರ್ತನಾತ್ (೧೩) . ಇಹ ದೇಹಸ್ಥಸ್ಯ ಮನಸೋ
ಬ್ರಹ್ಮ-ಲೋಕಾದಿ-ದೂರ-ಗಮನಂ ಸಂಕಲ್ಪೇನ ಕ್ಷಣ-ಮಾತ್ರಾದ್ ಭವತೀತ್ಯತೋ
ಮನಸೋ ಜವಿಷ್ಠತ್ವಂ ಲೋಕೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ . ತಸ್ಮಿನ್ನನಸಿ ಬ್ರಹ್ಮ-ಲೋಕಾದೀನ್
ದ್ರುತಂ ಗಚ್ಛತಿ ಸತಿ, ಪ್ರಥಮ-ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಇವ ಆತ್ಮ-ಚೈತನ್ಯಾವಭಾಸೋ ಗೃಹ್ಯತೇ .
ಅತಃ “ಮನಸೋ ಜವೀಯಃ” ಇತ್ಯಾಹ .

ನ ಏನದ್ ದೇವಾಃ ದ್ಯೋತನಾದ್ದೇವಾಃ ಚಕ್ಷುರಾದೀನೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ, ಏತತ್
ಪ್ರಕೃತಮಾತ್ಮ-ತತ್ತ್ವಂ ನ ಆಪ್ನುವನ್ ಪ್ರಾಪ್ತವಂತಃ . ತೇಭ್ಯೋ ಮನೋ ಜವೀಯಃ

. ಮನೋ-ವ್ಯಾಪಾರ-ವ್ಯವಹಿತತ್ವಾದ್ ಆಭಾಸ-ಮಾತ್ರಮಪ್ಯಾತ್ಮನಃ (೧೪) ನೈವ ದೇವಾನಾಂ ವಿಷಯೀ-ಭವತಿ . ಯಸ್ಮಾದ್ ಜವನಾನ್ಮನಸೋಽಪಿ ಪೂರ್ವಮರ್ಷತ್ ಪೂರ್ವಮೇವ ಗತಂ, ವ್ಯೋಮವದ್ ವ್ಯಾಪಿತ್ವಾತ್ .

ಸರ್ವ-ವ್ಯಾಪಿ ತದಾತ್ಮ-ತತ್ತ್ವಂ ಸರ್ವ-ಸಂಸಾರ-ಧರ್ಮ-ವರ್ಜಿತಂ ಸ್ವೇನ ನಿರುಪಾಧಿಕೇನ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಅವಿಕ್ರಿಯಮೇವ ಸತ್, ಉಪಾಧಿ-ಕೃತಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಸಂಸಾರ-ವಿಕ್ರಿಯಾ ಅನುಭವತಿ ಇವ (೧೫) ಅವಿವೇಕಿನಾಂ ಮೂಢಾನಾಮನೇಕಂ ಇವ ಚ ಪ್ರತಿ-ದೇಹಂ ಪ್ರತ್ಯವಭಾಸತ ಇತ್ಯೇತದಾಹ - ತದ್ ಧಾವತಃ ದ್ರುತಂ ಗಚ್ಛತಃ ಅನ್ಯಾನ್ ಆತ್ಮ-ವಿಲಕ್ಷಣಾನ್ ಮನೋ-ವಾಗಿಂದ್ರಿಯ-ಪ್ರಭೃತೀನ್ ಅತ್ಯೇತಿ ಅತೀತ್ಯ ಗಚ್ಛತಿ ಇವ . ಇವಾರ್ಥಂ ಸ್ವಯಮೇವ ದರ್ಶಯತಿ - “ತಿಷ್ಠತ್” ಇತಿ, ಸ್ವಯಮವಿಕ್ರಿಯಮೇವ ಸದಿತ್ಯರ್ಥಃ .

ತಸ್ಮಿನ್ ಆತ್ಮ-ತತ್ತ್ವೇ ಸತಿ ನಿತ್ಯ-ಚೈತನ್ಯ-ಸ್ವಭಾವೇ, ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಮಾತರಿ ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ಶ್ವಯತಿ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ವಾಯುಃ, ಸರ್ವ-ಪ್ರಾಣ-ಭೃತ್, ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಃ . ಯದಾಶ್ರಯಾಣಿ ಕಾರ್ಯ-ಕರಣ-ಜಾತಾನಿ ಯಸ್ಮಿನ್ನೋತಾನಿ ಪ್ರೋತಾನಿ ಚ, ಯತ್ಸೂತ್ರ-ಸಂಜ್ಞಕಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತೋ ವಿಧಾರಯಿತ್ಯ, ಸ ಮಾತರಿಶ್ವಾ . ಅಪಃ ಕರ್ಮಾಣಿ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಚೇಷ್ಟಾ-ಲಕ್ಷಣಾನಿ, ಅಗ್ನ್ಯಾದಿತ್ಯ-ಪರ್ಜನ್ಯಾದೀನಾಂ ಜ್ವಲನ-ದಹನ-ಪ್ರಕಾಶಾಭಿವರ್ಷಣಾದಿ-ಲಕ್ಷಣಾನಿ . ದಧಾತಿ ವಿಭಜತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ . ಧಾರಯತೀತಿ ವಾ . “ಭೀಷಾಸ್ಮಾದ್ವಾತಃ ಪವತೇ” (ತೈ. ೨.೮.೧) ಇತ್ಯಾದಿ-ಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ . ಸರ್ವಾ ಹಿ ಕಾರ್ಯ-ಕರಣಾದಿ-ವಿಕ್ರಿಯಾ ನಿತ್ಯ-ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮ-ಸ್ವರೂಪೇ ಸರ್ವಾಸ್ವದ-ಭೂತೇ ಸತ್ಯೇವ ಭವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೪..

ನ ಮಂತ್ರಾಣಾಂ ಜಾಮಿತಾಸ್ತೀತಿ ಪೂರ್ವಮಂತ್ರೋಕ್ತಮಪ್ಯರ್ಥಂ ಪುನರಾಹ - ತದೇಜತಿ ತನ್ನೈಜತಿ ತದ್ಗುರೇ ತದ್ವಂತಿಕೇ .

ತದಂತರಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ತದು ಸರ್ವಸ್ಯಾಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯತಃ .. ೫..

ತದೇಜತೀತಿ . ತದ್ ಆತ್ಮ-ತತ್ತ್ವಂ ಯತ್ಪ್ರಕೃತಂ ತದ್ ಏಜತಿ ಚಲತಿ, ತದ್ ಏವ ಚ ನೈಜತಿ ಸ್ವತೋ ನೈವ ಚಲತಿ . ಸ್ವತೋಽಚಲಮೇವ ಸತ್, ಚಲತಿ ಇವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ . ಕಿಂಚ, ತದ್ ದೂರೇ ವರ್ಷ-ಕೋಟಿ-ಶತೈರಪ್ಯವಿದುಷಾಂ ಅಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾದ್ ದೂರೇ ಇವ . ತದ್ ಉ ಅಂತಿಕೇ ಇತಿ ಚ್ಛೇದಃ . ತದು ಅಂತಿಕೇ ಸಮೀಪೇಽತ್ಯಂತಮೇವ ವಿದುಷಾಮಾತ್ಮತ್ವಾತ್ . ನ ಕೇವಲಂ ದೂರೇ, ಅಂತಿಕೇ ಚ . ತದ್ ಅಂತಃ ಅಭ್ಯಂತರೇ ಅಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ . “ಯ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾಂತರಃ” (ಬೃ. ೩.೪.೧) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ . ಅಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತೋ ನಾಮ-ರೂಪ-ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಸ್ಯ ತದ್ ಉ ಅಪಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಅಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯತಃ . ವ್ಯಾಪಕತ್ವಾದಾಕಾಶವದ್ ನಿರತಿಶಯ-ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಾದ್ ಅಂತಃ . “ಪ್ರಜ್ಞಾನ-ಘನ ಏವ” (ಬೃ. ೪.೫.೧೩) ಇತಿ ಚ ಶಾಸನಾನಿರಂತರಂ ಚ .. ೫..

ಯಸ್ತು ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನ್ಯಾತ್ಮನೈವಾನುಪಶ್ಯತಿ .

ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಚಾತ್ಮಾನಂ ತತೋ ನ ವಿಜುಗುಪ್ಸತೇ .. ೬..

ಯಸ್ತು ಯಃ ಪರಿವಾಕ್ರಃ ಮುಮುಕ್ಷುಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಅವ್ಯಕ್ತಾದೀನಿ ಸ್ಥಾವರಾಂತಾನಿ ಆತ್ಮನ್ಯೇವ ಅನುಪಶ್ಯತಿ . ಆತ್ಮ-ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಿ ನ ಪಶ್ಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ . ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಚ ತೇಷ್ಟೇವ ಚ ಆತ್ಮಾನಂ ತೇಷಾಮಪಿ ಭೂತಾನಾಂ ಸ್ವಮಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮತ್ವೇನ (೧೬) , “ಯಥಾಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯ ಕಾರ್ಯ-ಕರಣ-ಸಂಘಾತಸ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಅಹಂ ಸರ್ವ-ಪ್ರತ್ಯಯ-ಸಾಕ್ಷಿ-ಭೂತಶ್ಚೇತಯಿತಾ ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಃ, ಅನೇನೈವ ಸ್ವರೂಪೇಣಾವ್ಯಕ್ತಾದೀನಾಂ ಸ್ಥಾವರಾಂತಾನಾಮಹಮೇವಾತ್ಮಾ” ಇತಿ ಸರ್ವ-ಭೂತೇಷು ಚಾತ್ಮಾನಂ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಯಸ್ತುನುಪಶ್ಯತಿ ಸಃ ತತಃ ತನ್ಮಾದೇವ ದರ್ಶನಾದ್ ನ ವಿಜುಗುಪ್ಸತೇ ವಿಜುಗುಪ್ಸಾಂ ಘೃಣಾಂ ನ ಕರೋತಿ . ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯೈವಾನುವಾದೋಽಯಂ . ಸರ್ವಾ ಹಿ ಘೃಣಾ ಆತ್ಮನೋಽನ್ಯದ್ ದುಷ್ಟಂ ಪಶ್ಯತೋ ಭವತಿ . ಆತ್ಮಾನಮೇವಾತ್ಮ್ಯಂತ-ವಿಶುದ್ಧಂ ನಿರಂತರಂ ಪಶ್ಯತೋ ನ ಘೃಣಾ-ನಿಮಿತ್ತಂ ಅರ್ಥಾಂತರಂ ಅಸ್ತಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಮೇವ “ತತೋ ನ ವಿಜುಗುಪ್ಸತೇ” ಇತಿ .. ೬..

ಇಮಮೇವಾರ್ಥಮನ್ಯೋಽಪಿ ಮಂತ್ರ ಆಹ -

ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನ್ಯಾತ್ಮೈವಾಭೂದ್ವಿಜಾನತಃ .

ತತ್ರ ಕೋ ಮೋಹಃ ಕಃ ಶೋಕಃ ಏಕತ್ವಮನುಪಶ್ಯತಃ .. ೭..

ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ . ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಯಥೋಕ್ತಾತ್ಮನಿ ವಾ, ತಾನ್ಯೇವ ಭೂತಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಪರಮಾರ್ಥಾತ್ಮ-ದರ್ಶನಾತ್ ಆತ್ಮೈವಾಭೂತ್ ಆತ್ಮೈವ ಸಂವೃತ್ತಃ, ಪರಮಾರ್ಥ-ವಸ್ತು ವಿಜಾನತಃ, ತತ್ರ ತಸ್ಮಿನ್ಕಾಲೇ ತತ್ರಾತ್ಮನಿ ವಾ, ಕೋ ಮೋಹಃ ಕಃ ಶೋಕಃ . ಶೋಕಶ್ಚ ಮೋಹಶ್ಚ ಕಾಮ-ಕರ್ಮ-ಬೀಜಂ ಅಜಾನತೋ ಭವತಿ . ನ ತು ಆತ್ಮ-ಏಕತ್ವಂ ವಿಶುದ್ಧಂ ಗಗನೋಪಮಂ ಪಶ್ಯತಃ . “ಕೋ ಮೋಹಃ ಕಃ ಶೋಕಃ” ಇತಿ ಶೋಕ-ಮೋಹಯೋರವಿದ್ಯಾ-ಕಾರ್ಯಯೋರಾಕ್ಷೇಪೇಣಾಸಂಭವ-ಪ್ರದರ್ಶನಾತ್ ಸಕಾರಣಸ್ಯ ಸಂಸಾರಸ್ಯ ಅತ್ಯಂತಮೇವೋಚ್ಛೇದಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತೋ ಭವತಿ .. ೭..

ಯೋಽಯಮತೀತೈರ್ಮಂತ್ರೈರುಕ್ತಃ ಆತ್ಮಾ ಸ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಕಿಂ-ಲಕ್ಷಣ ಇತ್ಯಾಹ ಅಯಂ ಮಂತ್ರಃ -

ಸ ಪರ್ಯಗಾಚ್ಛುಕ್ರಮಕಾಯಮವ್ರಣಂ

ಅಸ್ನಾವಿರಶುದ್ಧಮಪಾಪವಿದ್ಧಂ .

ಕವಿರ್ಮನೀಷೀ ಪರಿಭೂಃ ಸ್ವಯಂಭೂಃ

ಯಾಥಾತಥ್ಯತೋಽರ್ಥಾನ್ವ್ಯದಧಾಚ್ಛಾಶ್ಚತೀಭ್ಯಃ ಸಮಾಭ್ಯಃ .. ೮..

ಸ ಪರ್ಯಗಾತ್ . ಸಃ ಯಥೋಕ್ತ ಆತ್ಮಾ ಪರ್ಯಗಾತ್ ಪರಿ ಸಮಂತಾದ್

ಅಗಾತ್ ಗತವಾನ್ . ಆಕಾಶವದ್ ವ್ಯಾಪೀತ್ಯರ್ಥಃ . ಶುಕ್ರಂ ಶುದ್ಧಂ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತ್ . ದೀಪ್ತಿಮಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ . ಅಕಾಯಂ ಅಶರೀರಃ . ಲಿಂಗ-ಶರೀರ-ವರ್ಜಿತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ . ಅವ್ರಣಂ ಅಕ್ಷತಂ . ಅನ್ನಾವಿರಂ ನ್ನಾವಾಃ (೧೭) ಶಿರಾಃ ಯಸ್ಮಿನ್ನ ವಿದ್ಯಂತ ಇತ್ಯನ್ನಾವಿರಂ . ಅವ್ರಣಮನ್ನಾವಿರಮಿತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಸ್ಥೂಲ-ಶರೀರ-ಪ್ರತಿಷೇಧಃ . ಶುದ್ಧಂ ನಿರ್ಮಲಮವಿದ್ಯಾ-ಮಲ-ರಹಿತಮಿತಿ ಕಾರಣ-ಶರೀರ-ಪ್ರತಿಷೇಧಃ . ಅಪಾಪವಿದ್ಧಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾದಿ-ಪಾಪ-ವರ್ಜಿತಂ . ಶುಕ್ರಮಿತ್ಯಾದೀನಿ ವಚಾಂಸಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗತ್ವೇನ ಪರಿಣೇಯಾನಿ, “ಸ ಪರ್ಯಗಾತ್” ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ “ಕವಿರ್ಮನೀಷೀ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪುಲ್ಲಿಂಗತ್ವೇನೋಪಸಂಹಾರಾತ್ .

ಕವಿಃ ಕ್ರಾಂತ-ದರ್ಶೀ ಸರ್ವ-ದೃಕ್, “ನಾನ್ಯದತೋಽಸ್ಮಿ ದ್ರಷ್ಟ್ಯ” (ಬೃ. ೩.೮.೧೧) ಇತ್ಯಾದಿ-ಶ್ರುತೇಃ . ಮನೀಷೀ ಮನಸ ಈಷಿತಾ, ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಈಶ್ವರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ . ಪರಿಭೂಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪರಿ ಉಪರಿ ಭವತೀತಿ ಪರಿಭೂಃ . ಸ್ವಯಂಭೂಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಭವತೀತಿ . ಯೇಷಾಮುಪರಿ ಭವತಿ, ಯಶ್ಚೋಪರಿ ಭವತಿ ಸ ಸರ್ವಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಭವತೀತಿ ಸ್ವಯಂಭೂಃ .

ಸ ನಿತ್ಯ-ಮುಕ್ತ ಈಶ್ವರಃ ಯಾಥಾತಥ್ಯತಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್ ಯಥಾ-ತಥಾ-ಭಾವೋ ಯಾಥಾತಥ್ಯಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಯಥಾ-ಭೂತ-ಕರ್ಮ-ಫಲ-ಸಾಧನತಃ ಅರ್ಥಾನ್ ಕರ್ತವ್ಯ-ಪದಾರ್ಥಾನ್ ವ್ಯದಧಾತ್ ವಿಹಿತವಾನ್, ಯಥಾನುರೂಪಂ ವ್ಯಭಜದಿತ್ಯರ್ಥಃ . ಶಾಶ್ವತೀಭ್ಯಃ ನಿತ್ಯಾಭ್ಯಃ ಸಮಾಭ್ಯಃ ಸಂವತ್ಸರಾಖ್ಯೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಭ್ಯಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೮..

ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷದ್ವಿಭಾಗಃ

ಅತ್ರಾದ್ಯೇನ ಮಂತ್ರೇಣ ಸರ್ವೇಷಣಾ-ಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಜ್ಞಾನ-ನಿಷ್ಕೋಕ್ತಾ ಪ್ರಥಮೋ ವೇದಾರ್ಥಃ, “ಈಶಾ ವಾಸ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ..ಮಾ ಗೃಧಃ ಕಸ್ಯ ಸ್ವಿದ್ಧನಂ” (ಈ. ೧) ಇತಿ . ಅಜ್ಞಾನಾಂ ಜಿಜೀವಿಷೂಣಾಂ ಜ್ಞಾನ-ನಿಷ್ಠಾಸಂಭವೇ “ಕುರ್ವನ್ನೇವೇಹ ಕರ್ಮಾಣಿ ಜಿಜೀವಿಷೇತ್” (ಈ. ೨) ಇತಿ ಕರ್ಮ-ನಿಷ್ಕೋಕ್ತಾ ದ್ವಿತೀಯೋ ವೇದಾರ್ಥಃ .

ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗಪ್ರದರ್ಶನಂ

ಅನಯೋಶ್ಚ ನಿಷ್ಕಯೋರ್ವಿಭಾಗೋ ಮಂತ್ರ-ದ್ವಯ-ಪ್ರದರ್ಶಿತಯೋರ್ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೇಽಪಿ ಪ್ರದರ್ಶಿತಃ - “ಸೋಽಕಾಮಯತ ಜಾಯಾ ಮೇ ಸ್ಯಾತ್” (ಬೃ. ೧.೪.೧೭) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅಜ್ಞಸ್ಯ ಕಾಮಿನಃ ಕರ್ಮಾಣೀತಿ . “ಮನ ಏವಾಸ್ಯಾತ್ಮಾ ವಾಗ್ಜಾಯಾ” (ಬೃ. ೧.೪.೧೭) ಇತ್ಯಾದಿ-ವಚನಾದಜ್ಞತ್ವಂ ಕಾಮಿತ್ವಂ ಚ ಕರ್ಮ-ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತಂ ಅವಗಮ್ಯತೇ . ತಥಾ ಚ ತತ್ಪಲಂ ಸಪ್ತಾನ್ನ-ಸರ್ಗಃ . ತೇಷ್ವಾತ್ಮ-ಭಾವೇನ (೧೮) ಆತ್ಮ-ಸ್ವರೂಪಾವಸ್ಥಾನಂ .

ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೇ ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗಪ್ರದರ್ಶನಂ

ಜಾಯಾದ್ಯೇಷಣಾ-ತ್ರಯ-ಸಂನ್ಯಾಸೇನ ಚಾತ್ಮ-ವಿದಾಂ ಕರ್ಮ-ನಿಷ್ಠಾ-ಪ್ರಾತಿಕೂಲ್ಯೇನ
ಆತ್ಮ-ಸ್ವರೂಪ-ನಿಷ್ಠೈವ ದರ್ಶಿತಾ - “ಕಿಂ ಪ್ರಜಯಾ ಕರಿಷ್ಯಾಮೋ ಯೇಷಾಂ
ನೋಽಯಮಾತ್ಮಾಯಂ ಲೋಕಃ” (ಬೃ. ೪.೪.೨೨) ಇತ್ಯಾದಿನಾ .

ಈಶಾವಾಸ್ಯೇ ಪ್ರದರ್ಶಿತ-ಜ್ಞಾನಯೋಗ-ವಿವರಣಂ

ಯೇ ತು ಜ್ಞಾನ-ನಿಷ್ಠಾಃ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಃ ತೇಭ್ಯಃ ೪.೩ “ಅಸುರ್ಯಾ ನಾಮ ತೇ”
(ಈ. ೩) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅವಿದ್ವನ್ನಿಂದಾ-ದ್ವಾರೇಣಾತ್ಮನೋ ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಂ “ಸ
ಪರ್ಯಗಾತ್” (ಈ. ೮) ಇತ್ಯೇತದಂತೈರ್ಮಂತ್ರೈಃ ಉಪದಿಷ್ಟಂ . ತೇ ಹ್ಯತ್ರಾಧಿಕೃತಾ ನ
ಕಾಮಿನ ಇತಿ . ತಥಾ ಚ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರಾಣಾಂ ಮಂತ್ರೋಪನಿಷದಿ “ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಿಭ್ಯಃ
ಪರಮಂ ಪವಿತ್ರಂ ಪ್ರೋವಾಚ ಸಮ್ಯಗೃಷಿ-ಸಂಘ-ಜುಷ್ಠಂ” (ಶ್ವೇ. ೬.೨೧) ಇತ್ಯಾದಿ
ವಿಭಜ್ಯೋಕ್ತಂ .

ಈಶಾವಾಸ್ಯೇ ಪ್ರದರ್ಶಿತ-ಕರ್ಮಯೋಗ-ವಿವರಣಂ

ಯೇ ತು ಕರ್ಮಿಣಃ ಕರ್ಮ-ನಿಷ್ಠಾಃ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವಂತ ಏವ ಜಿಜೀವಿಷವಃ ತೇಭ್ಯ
ಇದಮುಚ್ಯತೇ - “ಅಂಧಂ ತಮಃ” ಇತ್ಯಾದಿ .

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ-ಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯಖಂಡನಂ

ಆಕ್ಷೇಪಃ

ಕಥಂ ಪುನರೇವಮವಗಮ್ಯತೇ, ನ ತು ಸರ್ವೇಷಾಮಿತಿ?

ಸಮಾಧಾನಂ

ಉಚ್ಯತೇ - ಅಕಾಮಿನಃ ಸಾಧ್ಯ-ಸಾಧನ-ಭೇದೋಪಮದೇನ “ಯಸ್ಮಿನ್
ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಆತ್ಮೈವಾಭೂದ್ವಿಜಾನತಃ . ತತ್ರ ಕೋ ಮೋಹಃ ಕಃ
ಶೋಕ ಏಕತ್ವಮನುಪಶ್ಯತಃ” (ಈ. ೭) ಇತಿ ಯದಾತ್ಮೈಕತ್ವ-ವಿಜ್ಞಾನಮುಕ್ತಂ, ತನ್ನ
ಕೇನಚಿತ್ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಾಂತರೇಣ ವಾ ಹ್ಯಮೂಢಃ ಸಮುಚ್ಚಿಚೇಷತಿ . ಇಹ ತು
ಸಮುಚ್ಚಿಚೇಷಯಾ ಅವಿದ್ವದಾದಿ-ನಿಂದಾ ಕ್ರಿಯತೇ . ತತ್ರ ಚ ಯಸ್ಯ ಯೇನ
ಸಮುಚ್ಚಯಃ ಸಂಭವತಿ, ನ್ಯಾಯತಃ ಶಾಸ್ತ್ರತೋ ವಾ, ತದಿಹೋಚ್ಯತೇ . ಯದ್ವೈವಂ
ವಿತ್ತಂ ದೇವತಾ-ವಿಷಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ತತ್ ಕರ್ಮ-ಸಂಬಂಧಿತ್ವೇನೋಪನ್ಯಸ್ತಂ, ನ
ಪರಮಾತ್ಮ-ಜ್ಞಾನಂ . “ವಿದ್ಯಯಾ ದೇವ-ಲೋಕಃ” (ಬೃ. ೧.೫.೧೬) ಇತಿ ಪೃಥಕ್ಪಲ-
ಶ್ರವಣಾತ್ .

ತಯೋರ್ಜ್ಞಾನ-ಕರ್ಮಣೋರಿಹ ಏಕೈಕಾನುಷ್ಠಾನ-ನಿಂದಾ ಸಮುಚ್ಚಿಚೇಷಯಾ,
ನ ನಿಂದಾ-ಪರೈವ, ಏಕೈಕಸ್ಯ ಪೃಥಕ್ಪಲ-ಶ್ರವಣಾತ್ “ವಿದ್ಯಯಾ ತದಾರೋಹಂತಿ”
(ಶತಪಥಬ್ರಾ. ೧೦.೫.೪.೬) , “ವಿದ್ಯಯಾ ದೇವ-ಲೋಕಃ” (ಬೃ. ೧.೫.೧೬) , “ನ ತತ್ರ
ದಕ್ಷಿಣಾ ಯಾಂತಿ” (ಶತಪಥಬ್ರಾ. ೧೦.೫.೪.೬) , “ಕರ್ಮಣಾ ಪಿತೃ-ಲೋಕಃ” (ಬೃ.
೧.೫.೧೬) ಇತಿ . ನ ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರ-ವಿಹಿತಂ ಕಿಂಚಿದಕರ್ತವ್ಯತಾಂ ಇಯಾತ್ . ತತ್ರ -

ಅಂಧಂ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇಽವಿದ್ಯಾಮುಪಾಸತೇ .

ತತೋ ಭೂಯ ಇವ ತೇ ತಮೋ ಯ ಉ ವಿದ್ಯಾಯಾಽರತಾಃ .. ೯..

ಅಂಧಂ ತಮಃ ಅದರ್ಶನಾತ್ಮಕಂ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ . ಕೇ? ಯೇ ಅವಿದ್ಯಾಂ ವಿದ್ಯಾಯಾ ಅನ್ಯಾ ಅವಿದ್ಯಾ, ತಾಂ, ಕರ್ಮೇತ್ಯರ್ಥಃ . ಕರ್ಮಣೋ ವಿದ್ಯಾ-ವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್ . ತಾಮವಿದ್ಯಾಮಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ-ಲಕ್ಷಣಾಮೇವ ಕೇವಲಾಂ ಉಪಾಸತೇ ತತ್ತರಾಃ ಸಂತೋಽನುತಿಷ್ಠಂತೀತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ . ತತಃ ತಸ್ಮಾದಂಧಾತ್ಮಕಾತ್ ತಮಸಃ ಭೂಯ ಇವ ಬಹುತರಮೇವ ತೇ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ . ಕೇ? ಕರ್ಮ ಹಿತ್ವಾ ಯೇ ಉ ಯೇ ತು ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಏವ, ದೇವತಾ-ಜ್ಞಾನೇ ಏವ ರತಾಃ ಅಭಿರತಾಃ .. ೯..

ತತ್ರಾವಾಂತರ-ಫಲ-ಭೇದಂ ವಿದ್ಯಾ (೧೯) -ಕರ್ಮಣೋಃ ಸಮುಚ್ಚಯ-ಕಾರಣಮಾಹ . ಅನ್ಯಥಾ ಫಲವದಫಲವತೋಃ ಸನ್ನಿಹಿತಯೋರಂಗಾಂಗಿತಾ ಏವ (೨೦) ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ .

ಅನ್ಯದೇವಾಹುವಿದ್ಯಯಾಽನ್ಯದಾಹುರವಿದ್ಯಯಾ .

ಇತಿ ಶುಶ್ರುಮ ಧೀರಾಣಾಂ ಯೇ ನಸ್ತದ್ವಿಚಚಕ್ಷಿರೇ .. ೧೦..

ಅನ್ಯದೇವೇತ್ಯಾದಿ . ಅನ್ಯತ್ ಪೃಥಗ್ ಏವ ವಿದ್ಯಯಾ ಕ್ರಿಯತೇ ಫಲಮಿತಿ ಆಹುಃ ವದಂತಿ . “ವಿದ್ಯಯಾ ದೇವ-ಲೋಕಃ” (ಬೃ. ೧.೫.೧೬) “ವಿದ್ಯಯಾ ತದಾರೋಹಂತಿ” (ಶತಪಥಬ್ರಾ. ೧೦.೫.೪.೬) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ . ಅನ್ಯದ್ ಆಹುಃ ಅವಿದ್ಯಯಾ ಕರ್ಮಣಾ ಕ್ರಿಯತೇ ಫಲಮಿತಿ . “ಕರ್ಮಣಾ ಪಿತೃ-ಲೋಕಃ” (ಬೃ. ೧.೫.೧೬) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ . ಇತಿ ಏವಂ ಶುಶ್ರುಮ ಶ್ರುತವಂತೋ ವಯಂ ಧೀರಾಣಾಂ ಧೀಮತಾಂ ವಚನಂ . ಯೇ ಆಚಾರ್ಯಾ ನಃ ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ ತತ್ ಕರ್ಮ ಚ ಜ್ಞಾನಂ ಚ ವಿಚಚಕ್ಷಿರೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಂತಃ, ತೇಷಾಮಯಮಾಗಮಃ ಪಾರಂಪರ್ಯಾಗತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧೦.. ಯತ ಏವಮತಃ -

ವಿದ್ಯಾಂ ಚಾವಿದ್ಯಾಂ ಚ ಯಸ್ತದ್ವೇದೋಭಯಽಸಹ .

ಅವಿದ್ಯಯಾ ಮೃತ್ಯುಂ ತೀರ್ತ್ವಾ ವಿದ್ಯಯಾಽಮೃತಮಶ್ನುತೇ .. ೧೧..

ವಿದ್ಯಾಂ ಚ ಅವಿದ್ಯಾಂ ಚ ದೇವತಾ-ಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ಮ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ . ಯಃ ತದ್ ಏತದ್ ಉಭಯಂ ಸಹ ಏಕೇನ ಪುರುಷೇಣ ಅನುಷ್ಠೇಯಂ ವೇದ ತಸ್ಮೈವಂ ಸಮುಚ್ಚಯ-ಕಾರಿಣ ಏವ ಏಕ-ಪುರುಷಾರ್ಥ-ಸಂಬಂಧಃ (೨೧) ಕ್ರಮೇಣ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ - ಅವಿದ್ಯಯಾ ಕರ್ಮಣಾ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿನಾ ಮೃತ್ಯುಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ಕರ್ಮ ಜ್ಞಾನಂ ಚ ಮೃತ್ಯು-ಶಬ್ದ-ವಾಚ್ಯಂ ಉಭಯಂ ತೀರ್ತ್ವಾ ಅತಿಕ್ರಮ್ಯ ವಿದ್ಯಯಾ ದೇವತಾ-ಜ್ಞಾನೇನ ಅಮೃತಂ ದೇವತಾತ್ಮ-ಭಾವಂ ಅಶ್ನುತೇ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ . ತದ್ಧ್ಯಮೃತಮುಚ್ಯತೇ ಯದ್ದೇವತಾತ್ಮ-ಗಮನಂ .. ೧೧..

ಅಧುನಾ ವ್ಯಾಕೃತಾವ್ಯಾಕೃತೋಪಾಸನಯೋಃ ಸಮುಚ್ಚಿಚೇಷಯಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ
ನಿಂದೋಚ್ಯತೇ -

ಅಂಧಂ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇಽಸಂಭೂತಿಮುಪಾಸತೇ .

ತತೋ ಭೂಯ ಇವ ತೇ ತಮೋ ಯ ಉ ಸಂಭೂತ್ಯಾ ರತಾಃ .. ೧೨..

ಅಂಧಂ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇ ಅಸಂಭೂತಿಂ - ಸಂಭವನಂ ಸಂಭೂತಿಃ,
ಸಾ ಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸಾ ಸಂಭೂತಿಃ, ತಸ್ಯಾ ಅನ್ಯಾ ಅಸಂಭೂತಿಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ
ಕಾರಣಮವಿದ್ಯಾ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಖ್ಯಾ, ತಾಂ ಅಸಂಭೂತಿಮವ್ಯಾಕೃತಾಖ್ಯಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ
ಕಾರಣಮವಿದ್ಯಾಂ ಕಾಮ-ಕರ್ಮ-ಬೀಜ-ಭೂತಾಮದರ್ಶನಾತ್ಮಿಕಾಂ - ಉಪಾಸತೇ
ಯೇ, ತೇ ತದನುರೂಪಮೇವಾಂಧಂ ತಮೋದರ್ಶನಾತ್ಮಕಂ ಪ್ರವಿಶಂತಿ . ತತಃ
ತಸ್ಮಾದಪಿ ಭೂಯಃ ಬಹುತರಮಿವ ತಮಃ ತೇ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇ ಉ ಸಂಭೂತ್ಯಾಂ
ಕಾರ್ಯ-ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾಖ್ಯೇ ರತಾಃ .. ೧೨..

ಅಧುನಾ ಉಭಯೋರುಪಾಸನಯೋಃ ಸಮುಚ್ಚಯ-ಕಾರಣಮವಯವ-ಫಲ-
ಭೇದಮಾಹ -

ಅನ್ಯದೇವಾಹುಃ ಸಂಭವಾದನ್ಯದಾಹುರಸಂಭವಾತ್ .

ಇತಿ ಶುಶ್ರುಮ ಧೀರಾಣಾಂ ಯೇ ನಸ್ತದ್ವಿಚಚಕ್ಷಿರೇ .. ೧೩..

ಅನ್ಯದೇವೇತಿ . ಅನ್ಯದೇವ ಪೃಥಗೇವ ಆಹುಃ ಫಲಂ ಸಂಭವಾತ್ ಸಂಭೂತೇಃ
ಕಾರ್ಯ-ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನಾತ್ ಅಣಿಮಾದೈಶ್ವರ್ಯ-ಲಕ್ಷಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಂತ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ . ತಥಾ ಚ ಅನ್ಯದಾಹುಃ ಅಸಂಭವಾತ್ ಅಸಂಭೂತೇರವ್ಯಾಕೃತಾದ್
ಅವ್ಯಾಕೃತೋಪಾಸನಾತ್ . ಯದುಕ್ತಂ “ಅಂಧಂ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ” ಇತಿ, “ಪ್ರಕೃತಿ-
ಲಯಃ” ಇತಿ ಚ ಪೌರಾಣಿಕೈರುಚ್ಯತೇ . ಇತಿ ಏವಂ ಶುಶ್ರುಮ ಧೀರಾಣಾಂ ವಚನಂ
ಯೇ ನಃ ತದ್ವಿಚಚಕ್ಷಿರೇ ವ್ಯಾಕೃತಾವ್ಯಾಕೃತೋಪಾಸನ-ಫಲಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಂತ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧೩..

ಯತ ಏವಮತಃ ಸಮುಚ್ಚಯಃ ಸಂಭೂತ್ಯಸಂಭೂತ್ಯುಪಾಸನಯೋರ್ಯುಕ್ತಃ ಏವ
ಏಕ-ಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚೇತ್ಯಾಹ -

(ಅ) ಸಂಭೂತಿಂ ಚ ವಿನಾಶಂ ಚ ಯಸ್ತದ್ವೇದೋಭಯಂ ಸಹ .

ವಿನಾಶೇನ ಮೃತ್ಯುಂ ತೀರ್ತ್ವಾಽಸಂಭೂತ್ಯಾಽಮೃತಮಶ್ನುತೇ .. ೧೪..

ಸಂಭೂತಿಂ ಚ ವಿನಾಶಂ ಚ ಯಸ್ತದ್ವೇದೋಭಯಂ ಸಹ, ವಿನಾಶೇನ ವಿನಾಶೋ
ಧರ್ಮೋ ಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸಃ ತೇನ ಧರ್ಮಿಣಾ ಅಭೇದೇನೋಚ್ಯತೇ “ವಿನಾಶಃ”
ಇತಿ . ತೇನ ತದುಪಾಸನೇನ ಅನೈಶ್ವರ್ಯಮಧರ್ಮ-ಕಾಮಾದಿ-ದೋಷ-ಜಾತಂ ಚ
ಮೃತ್ಯುಂ ತೀರ್ತ್ವಾ - ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೋಪಾಸನೇನ ಹ್ಯಣಿಮಾದಿ-ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಫಲಂ, ತೇನ
ಅನೈಶ್ವರ್ಯಾದಿ-ಮೃತ್ಯುಮತೀತ್ಯ - ಅಸಂಭೂತ್ಯಾ ಅವ್ಯಾಕೃತೋಪಾಸನಯಾ
ಅಮೃತಂ ಪ್ರಕೃತಿ-ಲಯ-ಲಕ್ಷಣಂ ಅಶ್ನುತೇ . “ಸಂಭೂತಿಂ ಚ ವಿನಾಶಂ ಚ”

ಇತ್ಯತ್ರಾವರ್ಣಲೋಪೇನ (೨೨) ನಿರ್ದೇಶೋ ದೃಷ್ಟವ್ಯಃ, ಪ್ರಕೃತಿ-ಲಯ-ಫಲ-ಶ್ರುತ್ಯನುರೋಧಾತ್ .. ೧೪..

ಮಾನುಷ-ದೈವ-ವಿತ್ತ-ಸಾಧ್ಯಂ ಫಲಂ ಶಾಸ್ತ್ರ-ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಕೃತಿ-ಲಯಾಂತಂ . ಏತಾವತೀ ಸಂಸಾರ-ಗತಿಃ . ಅತಃ ಪರಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ “ಆತ್ಮೈವಾಭೂದ್ವಿಜಾನತಃ” (ಈ. ೭) ಇತಿ ಸರ್ವಾತ್ಮ-ಭಾವ ಏವ ಸರ್ವೈಷಣಾ-ಸಂನ್ಯಾಸ-ಜ್ಞಾನ-ನಿಷ್ಕಾ-ಫಲಂ . ಏವಂ ದ್ವಿ-ಪ್ರಕಾರಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿ-ನಿವೃತ್ತಿ-ಲಕ್ಷಣೋ ವೇದಾರ್ಥೋತ್ತ ಪ್ರಕಾಶಿತಃ .

ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿ-ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಧಿ-ಪ್ರತಿಷೇಧ-ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕೃತ್ಸನ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನೇ ಪ್ರವರ್ಗ್ಯಾಂತಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮುಪಯುಕ್ತಂ . ನಿವೃತ್ತಿ-ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನೇ ಅತ ಉದ್ವಂ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಂ ಉಪಯುಕ್ತಂ .

ತತ್ರ ನಿಷೇಕಾದಿ-ಶ್ಶಶಾನಾಂತಂ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವನ್ ಜಿಜೀವಿಷೇದ್ಯೋ ವಿದ್ಯಯಾ ಸಹ, ಅಪರ-ಬ್ರಹ್ಮ-ವಿಷಯಯಾ, ತದುಕ್ತಂ - “ವಿದ್ಯಾಂ ಚಾವಿದ್ಯಾಂ ಚ ಯಸ್ತದ್ವೇದೋಭಯಂ ಸಹ . ಅವಿದ್ಯಯಾ ಮೃತ್ಯುಂ ತೀರ್ತ್ವಾ ವಿದ್ಯಯಾಮೃತಮಶ್ನುತೇ”

(ಈ. ೧೧) ಇತಿ . ತತ್ರ (ಸೋಽಧಿಕಾರೀ) ಕೇನ ಮಾರ್ಗೇಣಾಮೃತತ್ವಮಶ್ನುತೇ? ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ - “ತದ್ಯತ್ತ್ವತ್ಯಮಸೌ ಸ ಆದಿತ್ಯೋ ಯ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್ಮಂಡಲೇ ಪುರುಷೋ ಯಶ್ಚಾಯಂ ದಕ್ಷಿಣೇಽಕ್ಷನ್ಪುರುಷಃ” (ಬೃ. ೫.೫.೨) . ಏತದುಭಯಂ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸೀನಃ, ಯಥೋಕ್ತ-ಕರ್ಮ-ಕೃಚ್ಚ ಯಃ, ಸೋಽಂತಕಾಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸತ್ಯಾತ್ಮಾನಂ (೨೩) ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರಾಪ್ತಿ-ದ್ವಾರಂ ಯಾಚತೇ -

ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಪಾತ್ರೇಣ ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿಹಿತಂ ಮುಖಂ .

ತತ್ತ್ವಂ ಪೂಷನ್ನಪಾವೃಣು ಸತ್ಯಧರ್ಮಾಯ ದೃಷ್ಟಯೇ .. ೧೫..

ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಪಾತ್ರೇಣ ಹಿರಣ್ಮಯಂ ಇವ ಹಿರಣ್ಮಯಂ, ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯಮಿತ್ಯೇತತ್ . ತೇನ ಪಾತ್ರೇಣ ಇವ ಅಪಿಧಾನ-ಭೂತೇನ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಏವ ಆದಿತ್ಯ-ಮಂಡಲಸ್ಥಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಅಪಿಹಿತಂ ಆಚ್ಛಾದಿತಂ ಮುಖಂ ದ್ವಾರಂ . ತತ್ (೨೪) ತ್ವಂ ಹೇ ಪೂಷನ್ ಅಪಾವೃಣು ಅಪಸಾರಯ ಸತ್ಯಧರ್ಮಾಯ ತವ ಸತ್ಯಸ್ಯೋಪಾಸನಾತ್ ಸತ್ಯಂ ಧರ್ಮೋ ಯಸ್ಯ ಮಮ ಸೋಽಹಂ ಸತ್ಯ-ಧರ್ಮ ತಸ್ಮೈ ಮಹ್ಯಂ . ಅಥವಾ, ಯಥಾ-ಭೂತಸ್ಯ ಧರ್ಮಸ್ಯಾನುಷ್ಠಾತ್ರೇ . ದೃಷ್ಟಯೇ ತವ ಸತ್ಯಾತ್ಮನ ಉಪಲಬ್ಧಯೇ .. ೧೫..

ಪೂಷನ್ನೇಕರ್ಷೇ ಯಮ ಸೂರ್ಯ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ ವ್ಯೂಹ ರಶ್ಮೀನ್ ಸಮೂಹ ತೇಜಃ

ಯತ್ತೇ ರೂಪಂ ಕಲ್ಯಾಣತಮಂ ತತ್ತೇ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಯೋಽಸಾವಸೌ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ .. ೧೬..

ಪೂಷನ್ನಿತಿ . ಹೇ ಪೂಷನ್ ಜಗತಃ ಪೋಷಣಾತ್ಪೂಷಾ ರವಿಃ . ತಥಾ ಏಕ ಏವ ಋಷತಿ

ಗಚ್ಛತೀತ್ಯೇಕರ್ಷಿಃ, ಹೇ ಏಕರ್ಷೇ . ತಥಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸಂಯಮನಾದ್ಯಮಃ, ಹೇ ಯಮ . ತಥಾ ರಶ್ಮೀನಾಂ ಪ್ರಾಣಾನಾಂ ರಸಾನಾಂ ಚ ಸ್ವೀಕರಣಾತ್ ಸೂರ್ಯಃ, ಹೇ ಸೂರ್ಯ . ಪ್ರಜಾಪತೇರಪತ್ಯಂ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಃ, ಹೇ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ . ವ್ಯೂಹ ವಿಗಮಯ ರಶ್ಮೀನ್ ಸ್ವಾನ್ . ಸಮೂಹ ಏಕೀಕುರು ಉಪಸಂಹರ ತೇ ತೇಜಃ ತಾಪಕಂ (೨೫) ಜ್ಯೋತಿಃ . ಯತ್ ತೇ ತವ ರೂಪಂ ಕಲ್ಯಾಣತಮಂ ಅತ್ಯಂತ-ಶೋಭನಂ, ತತ್ ತೇ ತವ ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪಶ್ಯಾಮಿ .

ಕಿಂಚ, ಅಹಂ ನ ತು ತ್ವಾಂ ಭೃತ್ಯವದ್ ಯಾಚೇ, ಯೋಽಸೌ ಆದಿತ್ಯ-ಮಂಡಲಸ್ಥಃ ವ್ಯಾಹೃತ್ಯವಯವಃ (೨೬) ಪುರುಷಃ ಪುರುಷಾಕಾರತ್ವಾತ್, ಪೂರ್ಣಂ ವಾನೇನ ಪ್ರಾಣ-ಬುದ್ಧ್ಯಾತ್ಮನಾ ಜಗತ್ಸಮಸ್ತಮಿತಿ ಪುರುಷಃ . ಪುರಿ ಶಯನಾದ್ವಾ ಪುರುಷಃ . ಸೋಽಹಂ ಅಸ್ಮಿ ಭವಾಮಿ .. ೧೬..

ವಾಯುರನಿಲಮಮೃತಮಥೇದಂ ಭಸ್ಮಾಂತಶರೀರಂ .

ಓಂ ಕ್ರತೋ ಸ್ಮರ ಕೃತಃ ಸ್ಮರ ಕ್ರತೋ ಸ್ಮರ ಕೃತಃ ಸ್ಮರ .. ೧೭..

ವಾಯುರಿತಿ . ಅಥೇದಾನೀಂ ಮಮ ಮರಿಷ್ಯತೋ ವಾಯುಃ ಪ್ರಾಣಃ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ-ಪರಿಚ್ಛೇದಂ ಹಿತ್ವಾ ಅಧಿದೈವತಾತ್ಮಾನಂ ಸರ್ವಾತ್ಮಕಂ ಅನಿಲಂ ಅಮೃತಂ ಸೂತ್ರಾತ್ಮಾನಂ, ಪ್ರತಿಪದ್ಯತಾಮಿತಿ ವಾಕ್ಯ-ಶೇಷಃ . “ಲಿಂಗಂ ಚೇದಂ ಜ್ಞಾನ-ಕರ್ಮ-ಸಂಸ್ಕೃತಮುತ್ಪ್ರಾಪ್ತಮತು” ಇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ, ಮಾರ್ಗ-ಯಾಚನ-ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ . ಅಥ ಇದಂ ಶರೀರಂ ಅಗ್ನಿ ಹುತಂ ಭಸ್ಮಾಂತಂ ಭಸ್ಮಾವಶೇಷಂ ಭೂಯಾತ್ . ಓಮಿತಿ ಯಥೋಪಾಸನಂ ಓಂಪ್ರತೀಕಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಸತ್ಯಾತ್ಮಕಂ ಅಗ್ನ್ಯಾಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಭೇದೇನೋಚ್ಯತೇ . ಹೇ ಕ್ರತೋ ಸಂಕಲ್ಪಾತ್ಮಕ ಸ್ಮರ ಯನ್ಮಮ ಸ್ಮರ್ತೃವ್ಯಂ ತಸ್ಯ ಕಾಲೋಽಯಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಸ್ಥಿತಃ . ಅತಃ ಸ್ಮರ ಏತಾವಂತಂ ಕಾಲಂ ಭಾವಿತಂ . ಕೃತಂ ಅಗ್ನೇ ಸ್ಮರ ಯನ್ಮಯಾ ಬಾಲ್ಯ-ಪ್ರಭೃತ್ಯನುಷ್ಠಿತಂ ಕರ್ಮ ತಚ್ಚ ಸ್ಮರ . ಕ್ರತೋ ಸ್ಮರ ಕೃತಂ ಸ್ಮರ ಇತಿ ಪುನರ್ವಚನಮಾದರಾರ್ಥಂ .. ೧೭..

ಪುನರನ್ಯೇನ ಮಂತ್ರೇಣ ಮಾರ್ಗಂ ಯಾಚತೇ -

ಅಗ್ನೇ ನಯ ಸುಪಥಾ ರಾಯೇ ಅಸ್ಮಾನ್ ವಿಶ್ವಾನಿ ದೇವ ವಯುನಾನಿ ವಿದ್ವಾನ್ . ಯುಯೋಧ್ಯಸ್ಮಜ್ಜುಹುರಾಣಮೇನೋ ಭೂಯಿಷ್ಠಾಂ ತೇ ನಮ ಉಕ್ತಿಂ ವಿಧೇಮ .. ೧೮..

ಅಗ್ನೇ ನಯೇತಿ . ಹೇ ಅಗ್ನೇ ನಯ ಗಮಯ ಸುಪಥಾ ಶೋಭನೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ . ಸುಪಥೇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ ದಕ್ಷಿಣ-ಮಾರ್ಗ-ನಿವೃತ್ಯರ್ಥಂ . ನಿರ್ವಿಣ್ಣೋಽಹಂ ದಕ್ಷಿಣೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ ಗತಾಗತ-ಲಕ್ಷಣೇನ . ಅತೋ ಯಾಚೇ ತ್ವಾಂ ಪುನಃ ಪುನಃ ಗಮನಾಗಮನ-ವರ್ಜಿತೇನ ಶೋಭನೇನ ಪಥಾ ನಯ . ರಾಯೇ ಧನಾಯ, ಕರ್ಮ-ಫಲ-ಭೋಗಾಯೇತ್ಯರ್ಥಃ . ಅಸ್ಮಾನ್ ಯಥೋಕ್ತ-ಧರ್ಮ-ಫಲ-ವಿಶಿಷ್ಟಾನ್ ವಿಶ್ವಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಹೇ ದೇವ ವಯುನಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ, ಪ್ರಜ್ಞಾನಾನಿ ವಾ ವಿದ್ವಾನ್ ಜಾನನ್ .

ಕಿಂಚ, ಯುಯೋಧಿ ವಿಯೋಜಯ ವಿನಾಶಯ ಅಸ್ಮದ್ ಅಸ್ಮತ್ತಃ ಜುಹುರಾಣಂ ಕುಟಿಲಂ ವಂಚನಾತ್ಮಕಂ ಏನಃ ಪಾಪಂ . ತತೋ ವಯಂ ವಿಶುದ್ಧಾಃ ಸಂತಃ ಇಷ್ಟಂ ಪ್ರಾಪ್ನಾಮ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ . ಕಿಂತು ವಯಮಿದಾನೀಂ ತೇ ನ ಶಕ್ಷಮಃ ಪರಿಚರ್ಯಾಂ ಕರ್ತುಂ . ಭೂಯಿಷ್ಯಾಂ ಬಹುತರಾಂ ತೇ ತುಭ್ಯಂ ನಮ-ಉಕ್ತಿಂ ನಮಸ್ಕಾರ-ವಚನಂ ವಿಧೇಮ ನಮಸ್ಕಾರೇಣ ಪರಿಚರೇಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧೮..

“ಅವಿದ್ಯಯಾ ಮೃತ್ಯುಂ ತೀರ್ತ್ವಾ ವಿದ್ಯಯಾಮೃತಮಶ್ನುತೇ” (ಈ. ೧೧) , “ವಿನಾಶೇನ ಮೃತ್ಯುಂ ತೀರ್ತ್ವಾ ಅಸಂಭೂತ್ಯಾ ಅಮೃತಮಶ್ನುತೇ” (ಈ. ೧೪) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ವಾ ಕೇಚಿತ್ ಸಂಶಯಂ ಕುರ್ವಂತಿ . ಅತಃ ತನ್ನಿರಾಕರಣಾರ್ಥಂ (೨೭) ಸಂಕ್ಷೇಪತೋ ವಿಚಾರಣಾಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮಃ . ತತ್ರ ತಾವತ್ ಕಿಂ-ನಿಮಿತ್ತಃ ಸಂಶಯಃ ಇತಿ? ಉಚ್ಯತೇ -

ಆಕ್ಷೇಪಃ

ವಿದ್ಯಾ-ಶಬ್ದೇನ ಮುಖ್ಯಾ ಪರಮಾತ್ಮ-ವಿದ್ಯೈವ ಕಸ್ಮಾನ್ನ ಗೃಹ್ಯತೇ, ಅಮೃತತ್ವಂ ಚ? ಸಮಾಧಾನಂ

ನನು ಉಕ್ತಾಯಾಃ ಪರಮಾತ್ಮ-ವಿದ್ಯಾಯಾಃ ೬.೧ ಕರ್ಮಣಶ್ಚ ವಿರೋಧಾತ್ ಸಮುಚ್ಚಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ .

ಆಕ್ಷೇಪಃ

ಸತ್ಯಂ . ವಿರೋಧಸ್ತು ನಾವಗಮ್ಯತೇ, ವಿರೋಧಾವಿರೋಧಯೋಃ ಶಾಸ್ತ್ರ-ಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಾತ್ . ಯಥಾ ಅವಿದ್ಯಾನುಷ್ಠಾನಂ (೨೮) ವಿದ್ಯೋಪಾಸನಂ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರ-ಪ್ರಮಾಣಕಂ, ತಥಾ ತದ್ವಿರೋಧಾವಿರೋಧಾವಪಿ . ಯಥಾ ಚ “ನ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ಸರ್ವಾ ಭೂತಾನಿ” ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾದವಗತಂ, ಪುನಃ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣೈವ ಬಾಧ್ಯತೇ “ಅಧ್ವರೇ ಪಶುಂ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್” ಇತಿ, ಏವಂ ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯಯೋರಪಿ (೨೯) ಸ್ಯಾತ್, ವಿದ್ಯಾ-ಕರ್ಮಣೋಶ್ಚ ಸಮುಚ್ಚಯಃ .

ಸಮಾಧಾನಂ

ನ . “ದೂರಮೇತೇ ವಿಪರೀತೇ ವಿಷೂಚೀ ಅವಿದ್ಯಾ ಯಾ ಚ ವಿದ್ಯಾ” (ಕ. ೧.೨.೪) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ .

ಆಕ್ಷೇಪಃ

“ವಿದ್ಯಾಂ ಚಾವಿದ್ಯಾಂ ಚ” ಇತಿ ವಚನಾದವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್ .

ಸಮಾಧಾನಂ

ನ . ಹೇತು-ಸ್ವರೂಪ-ಫಲ-ವಿರೋಧಾತ್ . ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯಾವಿರೋಧಾವಿರೋಧಯೋರ್ವಿಕಲ್ಪಾನ್ (೩೦)

.

ಆಕ್ಷೇಪಃ

ಸಮುಚ್ಚಯ-ವಿಧಾನಾದವಿರೋಧ ಏವೇತಿ ಚೇತ್ .

ಸಮಾಧಾನಂ

ನ . ಸಹ-ಸಂಭವಾನುಪಪತ್ತೇಃ .

ಆಕ್ಷೇಪಃ

ಕ್ರಮೇಣೈಕಾಶ್ರಯೇ ೧.೨ ಸ್ಯಾತಾಂ ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯೇ ಇತಿ ಚೇತ್ .

ಸಮಾಧಾನಂ

ನ . ವಿದ್ಯೋತ್ಪತ್ತೌ ಅವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಹ್ಯಸ್ತತ್ವಾತ್ ತದಾಶ್ರಯೇಽವಿದ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ

. ನ ಹಿ “ಅಗ್ನಿರುಷ್ಣಃ ಪ್ರಕಾಶಶ್ಚ” ಇತಿ ವಿಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತೌ ಯಸ್ಮಿನ್ನಾಶ್ರಯೇ

ತದುತ್ತನ್ನಂ, ತಸ್ಮಿನ್ನೇವಾಶ್ರಯೇ “ಶೀತೋಽಗ್ನಿರಪ್ರಕಾಶೋ ವಾ” ಇತ್ಯವಿದ್ಯಾಯಾ

ಉತ್ಪತ್ತಿಃ . ನಾಪಿ ಸಂಶಯಃ, ಅಜ್ಞಾನಂ ವಾ . “ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ

ಆತ್ಮೈವಾಭೂದ್ವಿಜಾನತಃ . ತತ್ರ ಕೋ ಮೋಹಃ ಕಃ ಶೋಕ ಏಕತ್ವಂ ಅನುಪಶ್ಯತಃ”

(ಈ ೭) ಇತಿ ಶೋಕ-ಮೋಹಾದ್ಯಸಂಭವ-ಶ್ರುತೇಃ . ಅವಿದ್ಯಾಸಂಭವಾತ್

ತದುಪಾದಾನಸ್ಯ ಕರ್ಮಣೋಽಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಮವೋಚಾಮ . “ಅಮೃತಮಶ್ನುತೇ”

ಇತ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿಕಮಮೃತಂ .

ವಿದ್ಯಾ-ಶಬ್ದೇನ ಪರಮಾತ್ಮ-ವಿದ್ಯಾ-ಗ್ರಹಣೇ “ಹಿರಣ್ಮಯೇನ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ದ್ವಾರ-

ಮಾರ್ಗಾದಿ-ಯಾಚನಂ ಅನುಪಪನ್ನಂ ಸ್ಯಾತ್ . ತಸ್ಮಾದ್ ಉಪಾಸನಯಾ

ಸಮುಚ್ಚಯಃ, ನ ಪರಮಾತ್ಮ-ವಿಜ್ಞಾನೇನ, ಇತಿ ಯಥಾ ಅಸ್ಮಾಭಿಃ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ

ಏವ ಮಂತ್ರಾಣಾಮರ್ಥ ಇತ್ಯುಪರಮೃತೇ ..

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪರಮಹಂಸಪರಿವ್ರಾಜಕಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರೀಗೋವಿಂದಭಗವತ್ಪೂಜ್ಯಪಾದಶಿಷ್ಯಸ್ಯ

ಶ್ರೀಮಚ್ಛಂಕರಭಗವತಃ ಕೃತೌ ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯಂ ಸಂಪೂರ್ಣಂ ..

ಟಿಪ್ಪಣಿ

(೧) ಶುಕ್ಲಯಜುಃಸಂಹಿತಾಯಾಃ ವಾಜಸನೇಯೀಸಂಹಿತೇತ್ಯುಪರನಾಮ್ನಾಃ ಚತ್ವಾರಿಂಶದಧ್ಯಾಯಃ (೪೦ದ್ಯಾನ್) ಇಯಮುಪನಿಷತ್. .

(೨) ಅಧುನಾ ಮಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ ಇತಿ ಶೇಷಃ .

(೩) ಪಾಲಭೇದ - ಕ್ವಚಿನ್ನ .

(೪) ಜಗತಃ ಇದಂ ಲಕ್ಷಣಂ . ಜಗದ್ ನಾಮ ನಾಮ-ರೂಪ-ಕರ್ಮಾಖ್ಯಂ ವಿಕಾರ-ಜಾತಂ .

(೫) ಪಾಲಭೇದ - ಆತ್ಮಸಂಬಂಧಿತಾಭಾವಾದಾತ್ಮಾನಮಿತಿ ವಾ .

(೬) to covet (4PP.Set) II Per.Sing.Aorist, ಲುಜ್ (ಮಾ ಲುಜಿ ೩.೩.೧೭೫) , when ಮಾ prefix is used with ಲುಜ್, then ಲುಜ್ can have the meaning of ಲಿಜ್ and ಲೋಟ್ .

(೭) ಪಾಲಭೇದ - ಧನಮಿತಿ ನ ಕ್ವಚಿತ್ .

- (೮) ಅತ್ರ ಕುರ್ವನ್ನೇವ ಜಿಜೀವಿಷೇದಿತಿ ನ ವಿಧಿಃ . ಜೀವನೇಚ್ಛಾಯಾಃ ರಾಗಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ಅಪಿ ತು ಯದಿ ಜಿಜೀವಿಷೇತ್ ತದಾ ಕುರ್ವನ್ನೇವ ಜಿಜೀವಿಷೇದಿತಿ ಇಚ್ಛಾಮನೂದ್ಯ ಕರ್ಮಕರಣಂ ವಿಧೀಯತೇ . ಪೂರ್ವಮಂತ್ರಸ್ಯ ತು ಮಾ ಗೃಧ ಇತಿ ಇಚ್ಛಾನಿಷೇಧಾತ್ ಸಂನ್ಯಾಸವಿಷಯತ್ವಂ . ಅಸ್ಯ ತು ಇಚ್ಛಾನುವಾದಾದ್ ಗೃಹಸ್ಥವಿಷಯತ್ವಂ ಚ ಸ್ಪಷ್ಟಮೇವ . ತತೋ ಮಂತ್ರಯೋಃ ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ ಏವ ಕರ್ಮವಿಧಿರಿತಿ ನ ಯುಕ್ತಂ . ಸ್ತುತಯೇನುಮತಿರ್ವಾ (ಬ್ರ.ಸೂ. ೩.೪.೧೪) ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರೇ ತು ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರ ಪ್ರಕರಣಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ವಿದ್ವಾನೇವ ಕುರ್ವನ್ ಇತ್ಯಭಿಸಂಬದ್ಯತೇ ತಥಾಪಿ ವಿದ್ಯಾಸ್ತುತಯೇ ಕರ್ಮಾನುಜ್ಞಾನಮೇತದಿತ್ಯುಕ್ತಂ . ತಾವತಾ ನ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯಃ ಸಿದ್ಧೇತ್ .
- (೯) ಪಾರಭೇದ - ಏವಂಪ್ರಕಾರೇ ಇತಿ ವಾ .
- (೧೦) ಪಾರಭೇದ - ಚಕಾರೋ ನ ಕ್ವಚಿತ್ .
- (೧೧) ಪಾರಭೇದ - ನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ವಿಭಾವಿತಃ ಇತಿ ವಾ .
- (೧೨) ಭವಂತಿ ಇತಿ ಶೇಷಃ .
- (೧೩) ಮನಸೋ ಜವೀಯಃ ಇತಿ ಚ ಇತಿ ಶೇಷಃ .
- (೧೪) ಆತ್ಮನಃ ಆಭಾಸಮಾತ್ರಮಪಿ ದೇವಾನಾಂ ನೈವ ವಿಷಯೀಭವತಿ .
- (೧೫) ಪಾರಭೇದ - ಇವ ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಸ್ಥಾನೇ ಇತಿ, ಇತಿ ವಾ .
- (೧೬) ಸ್ವಮಾತ್ಮಾನಂ ತೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಮಾತ್ಮತ್ವೇನ ಪಶ್ಯತಿ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ .
- (೧೭) ಪಾರಭೇದ - ಸಿರಾ ಇತಿ ವಾ .
- (೧೮) ಅನಾತ್ಮ-ಸ್ವರೂಪಾವಸ್ಥಾನಂ ಇತಿ ವಾ ಪಾಠಃ .
- (೧೯) ಉಪಾಸನಾ .
- (೨೦) ಪಾರಭೇದ - ಅಂಗಾಂಗಿತಯಾ ಜಾಮಿತ್ರೈವ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾ .
- (೨೧) ಸಮುಚ್ಚಯ-ಕಾರಿಣ ಏಕೈಕ-ಪುರುಷಾರ್ಥ-ಸಂಬಂಧಃ ಇತಿ ಪಾಠಾಂತರಂ .
- (೨೨) ಅಸಂಭೂತಿಂ ಚ ವಿನಾಶಂ ಚ ಇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ .
- (೨೩) ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಸ್ಥಪುರುಷಂ .
- (೨೪) ತತ್ - ದ್ವಾರಂ .
- (೨೫) ತಾವಕಮಿತಿ ವಾ .
- (೨೬) ತಸ್ಯ ಭೂರಿತಿ ಶಿರಃ ಭುವರಿತಿ ಬಾಹೂ ಸುವರಿತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ (ಬೃ. ೫.೫.೩) . ಪ್ರತಿಷ್ಠೇತಿ ಪಾದೌ .
- (೨೭) ತನ್ನಿರ್ಧಾರಣಾರ್ಥಮಿತಿ ವಾ .
- (೨೮) ಅವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಕರ್ಮಣಃ ಅನುಷ್ಠಾನಂ ವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಉಪಾಸನಂ ಚ .
- (೨೯) ಅವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ .

(೩೦) ವಿದ್ಯಾ, ಅವಿದ್ಯಾ, ವಿರೋಧಃ, ಅವಿರೋಧಃ - ಏತೇ ಸರ್ವೇ ಸಿದ್ಧವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ನ
ವಿಕಲ್ಪಾರ್ಹಾಃ . ಉದಿತೇ ಜುಹೋತಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಅನುದಿತೇ ಜುಹೋತೀತ್ಯಪಿ ಸಂಭವತಿ
. ಕಿಂತು ಸೂರ್ಯಸ್ಯಾಸ್ತಿತ್ವೇ ವಿಕಲ್ಪೋ ನಾಸ್ತಿ .

ಸಾಮವೇದೀಯಾಂತರ್ಗತ-ತಲವಕಾರ-ಶಾಖಾಯಾಃ ನವಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ
ಇಯಮುಪನಿಷತ್ .

Encoded and proofread by svAminI tattvapriyAnanda tattvapriya3108 at gmail.com

——
Ishavasyopanishat with Shankarabhashya

pdf was typeset on August 28, 2025

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

